

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

Σύγχρονες παιδαγωγικές πρακτικές στην αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας: Η περίπτωση της Αγωγής Υγείας και της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Τιμητικός Τόμος Ομ. Καθηγ. ΑΝΤ. ΡΗΓΑ, 2005, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ, σσ. 388-401.

Ο σύγχρονος άνθρωπος ζει σε ένα πολύπλοκο κοινωνικό και οικονομικό σύστημα. Είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι «βιώνει» προκλήσεις, σε επίπεδο ενεργού προσαρμογής του σε ένα περιβάλλον πολιτισμικής πολυμορφίας, συνεχούς τεχνολογικής ανάπτυξης, σύνθετων οικονομικών δομών και επαγγελματικής ανταγωνιστικότητας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όπου οι συνεχείς αλλαγές σε επίπεδο *κουλτούρας, οικονομίας και τεχνολογίας* είναι πραγματικότητα, η εκπαίδευση για την *υγεία* και το *περιβάλλον* αποτελούν διαδικασίες δια βίου μάθησης. Οι διαδικασίες αυτές βασίζονται στην αντίληψη ότι τα σύγχρονα οικολογικά προβλήματα (Φλογαΐτη, 1998, σελ. 21 κ. εξ.), σε συνδυασμό με νοσήματα, όπως τα καρδιαγγειακά, τα χρόνια εκφυλιστικά, τα σύγχρονα λοιμώδη, ο καρκίνος κ.ά., είναι απόρροια ενός σύνθετου πλέγματος παραγόντων που σχετίζονται με το συγκεκριμένο βιο-φυσικό, κοινωνικο-οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον (*Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Αγωγής Υγείας, χ.χ.*).

Μέσα σε αυτές τις συνεχώς διαμορφούμενες συνθήκες, οι νέες κοινωνικές ανάγκες δημιουργούν απαιτήσεις που επιβάλλουν σε κάθε άτομο χωριστά την ανανέωση των γνώσεων και των δεξιοτήτων του, προκειμένου να αντεπεξέλθει στις προκλήσεις της εποχής. Τέτοιες απαιτήσεις είναι:

- η πρόκληση της γνώσης, όπως διαμορφώνεται μέσα από την «κοινωνία της πληροφορίας»,
- η εκπαίδευση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου σε συνεχώς πιο εξειδικευμένα θέματα,
- η αναθεώρηση των τρόπων *προσανατολισμού* και *παροχής συμβουλών* στο σύγχρονο άνθρωπο από υπηρεσίες, σχετικά με επαγγελματικά, εργασιακά, διαπροσωπικά, υγειονομικά κ.ά. θέματα, και
- η εμφάνιση σύγχρονων τάσεων της αγωγής, όπως αυτή της Αγωγής Υγείας και της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ως *καινοτόμες διδακτικές παρεμβάσεις*.

Ειδικότερα, η **Αγωγή Υγείας** και η **Περιβαλλοντική Εκπαίδευση**, που είναι δύο από τις σύγχρονες τάσεις της αγωγής (Δανασσής-Αφεντάκης, 1997, σελ. 59-124 και 181-227), βαθύτερες στο νόημα και το περιεχόμενό τους από απλές μορφωτικές διαδικασίες, δύνανται να χαρακτηριστούν ως κοινωνικές και πολιτισμικές παρεμβάσεις. Η συνισταμένη αυτών των δύο είναι το σύνολο εκείνων των γνωστικών και βιωματικών διαδικασιών (Weare & Gray, 2000), βάσει των οποίων οι άνθρωποι εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους, καλλιεργούν τις δεξιότητές τους, βελτιώνουν τα επαγγελματικά τους προσόντα και ενισχύονται ψυχικά και συναισθηματικά, ώστε να ανταποκριθούν στα νέα κοινωνικά δεδομένα.

Ωστόσο, η προοπτική αυτών των δύο σύγχρονων τάσεων της αγωγής απαιτεί *συμπληρωματικότητα* και *διάρκεια*. Η εν δυνάμει συμβολή τους στην εκπαίδευση, στη διαμόρφωση ενημερωμένων και ευαισθητοποιημένων πολιτών, στην κοινωνική και την πολιτισμική ανάπτυξη, στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και την καταπολέμηση ασθενειών επιβάλλεται να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει πως θα γίνει κοινό βίωμα η πεποίθηση ότι η εκπαίδευση των νέων σε θέματα *υγείας* και *περιβάλλοντος* αποτελεί καθήκον, δικαίωμα και ευθύνη του καθενός έναντι των πολύπλοκων

κοινωνικών προβλημάτων. Αυτό με τη σειρά του σημαίνει ελεύθερη συμμετοχή, απεριόριστη ενέργεια και αυξανόμενη δημιουργικότητα, έναντι της σύνθεσης και της πολυπλοκότητας των κοινωνικών φαινομένων. Συνολικά, κρίνουμε σκόπιμο να τονίσουμε ότι οι επενδύσεις στην εκπαίδευση είναι επενδύσεις στην υγεία και το περιβάλλον. Η σημασία τέτοιων επενδύσεων κρίνεται ακόμη σημαντικότερη, αν εξετάσει κανείς έντονα κοινωνικά προβλήματα, όπως αυτό της **παραβατικότητας** και δη και της νεανικής, πρόβλημα που σχετίζεται άμεσα με την ποιότητα της αγωγής (Καρακατσάνης, 1989, σελ. 73) στην εκάστοτε κοινωνία.

Ειδικότερα, η παραβατικότητα αποτελεί έκφραση αντικοινωνικότητας, εκφάνσεις της οποίας στις ημέρες μας αποτελούν ποικίλες στάσεις και γενικότερα εκδηλώσεις βίας τόσο προς το κοινωνικο-πολιτισμικό όσο και προς το φυσικό περιβάλλον (Κουράκης, 1991, σελ. 80 κ. εξ.). Στο σημείο αυτό, κρίνουμε σκόπιμο να τονίσουμε ότι η έκφραση των αντικοινωνικών τάσεων, επιθυμιών και πράξεων αρχίζει από μία σχέση δυσ-αρμονίας μεταξύ ατόμου και περιβάλλοντος και δύναται να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα κακής κοινωνικοποίησης και ως βαθμιαία υποσυνείδητη εκμάθηση αντικοινωνικών κανόνων (Φαρσεδάκης, 1985, σελ. 112-113).

Ερευνητικό μας υπόβαθρο αποτέλεσε μία εμπειρική έρευνα (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001, σελ. 219 κ. εξ.), η οποία διεξήχθη στα τρία Ιδρύματα Αγωγής ανηλίκων της χώρας μας, -αρρένων *Κορυδαλλού*, θηλέων *Παπάγου* και αρρένων *Βόλου*, το έτος 1997. Στην έρευνα αυτή παρατηρήθηκε ότι το επιστημονικό προσωπικό των Ιδρυμάτων Αγωγής ανηλίκων της χώρας μας διέθετε μια προοδευτική άποψη για την ιδρυματική αγωγή. Η συνισταμένη των εκτιμήσεων του επιστημονικού προσωπικού για την κρατούσα κατάσταση μέσα στα Ιδρύματα Αγωγής εκφράστηκε μέσα από τον προβληματισμό τους για τον εκσυγχρονισμό των Ιδρυμάτων, μεταξύ άλλων, και σε επίπεδο εμπλουτισμού των προγραμμάτων αγωγής και εκπαίδευσης των ανηλίκων που έχουν αναπτύξει παραβατική συμπεριφορά ή παρουσιάζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής. Ωστόσο, στο πεδίο αυτό η Εκπαίδευση για την Υγεία και το Περιβάλλον υπήρξε ανύπαρκτη τόσο ως εκπαιδευτική *πρακτική* μέσα στα Ιδρύματα Αγωγής όσο και ως *εναλλακτική δομή* κοινωνικής (επαν)ένταξης των ανηλίκων, δηλαδή ως τρόπος διαμεσολάβησης και επικοινωνίας αυτών με την υπόλοιπη κοινότητα.

Βασική θέση του συγκεκριμένου άρθρου είναι ότι η Αγωγή Υγείας και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση συνιστούν πρότυπα επιλογών συμπεριφοράς καίριας σημασίας στην Ιδρυματική αγωγή. Κατά την άποψή μας, η κοινή οπτική των δύο αυτών σύγχρονων τάσεων της αγωγής, σε επίπεδο χαρακτηριστικών, στόχων, κατευθυντήριων αρχών, τεχνικών και μεθόδων, δύναται να λειτουργήσει ως συνισταμένη νέων αγωγικών αντιλήψεων και πρακτικών μέσα στον ευαίσθητο χώρο των Ιδρυμάτων. Κατά συνέπεια, θεωρούμε σκόπιμο να αναφερθούμε στα ακόλουθα κοινά σημεία:

1. Κοινά σημεία ως προς τα γενικά χαρακτηριστικά:

- Και οι δύο τάσεις είναι συνυφασμένες με δύο άμεσα συσχετιζόμενα συστήματα αξιών, η μεν με αυτό της *Υγείας* και η δε με αυτό του *Περιβάλλοντος*.
- Υπάρχει σχέση αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον άνθρωπο, την υγεία του και τη βιόσφαιρα.
- Και οι δύο τάσεις αποβλέπουν στη διαμόρφωση ενός τρόπου συμπεριφοράς που θα αποσκοπεί στη βελτίωση της *φυσικής, σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής* υγείας του ανθρώπου.

2. Κοινά σημεία ως προς τη στοχοθεσία είναι:

- Η ενημέρωση του ατόμου.
- Η ευαισθητοποίηση.
- Η γνώση.

- Η διαμόρφωση δεξιοτήτων.
- Η ικανότητα αξιολόγησης.
- Η συμμετοχή.

3. Κοινά σημεία ως προς τις αρχές:

- Και οι δύο τάσεις αποτελούν *δια βίου* εκπαιδευτικές διαδικασίες.
- Χρησιμοποιούν *διεπιστημονική* προσέγγιση.
- Εξετάζουν τα *προβλήματα υγείας και περιβάλλοντος* σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.
- Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της *κριτικής σκέψης*.
- Καλλιεργούν τη *δημιουργικότητα* του ατόμου.

4. Κοινά σημεία ως προς τη διδακτική μεθοδολογία:

- Τόσο η Αγωγή Υγείας όσο και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση χρησιμοποιούν παθητικές και ενεργητικές-βιωματικές μεθόδους και τεχνικές.

Συνεπώς, η Αγωγή Υγείας και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ως εκπαιδευτικές προτάσεις και παιδαγωγικές δραστηριότητες μπορούν να καθοριστούν από τις εξής κατευθύνσεις:

- α) Την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και την ενεργοποίηση των ατόμων σε θέματα υγείας και περιβάλλοντος.
- β) Την εποικοδομητική προσέγγιση βάσει κατάλληλου διδακτικού υλικού με έμφαση σε γνωστικά θέματα αλλά και συναισθήματα.
- γ) Το «άνοιγμα» όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης στην ευρύτερη κοινωνία με την οικοδόμηση γνώσεων, την καλλιέργεια αξιών, την ανάπτυξη ψυχικών, συναισθηματικών και πνευματικών ικανοτήτων, σωματικών και κινητικών δεξιοτήτων, την τροποποίηση έξεων και στάσεων συμπεριφοράς των νεαρών ατόμων, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, απέναντι σε θέματα υγείας και περιβάλλοντος.

Ιδιαίτερα, η *Εκπαίδευση για την Υγεία και το Περιβάλλον* αποτελεί μορφωτική, παιδευτική και κοινωνική διαδικασία που προϋποθέτει *ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και δημιουργία προβληματισμού* στο άτομο. Δίδοντας έμφαση σε μια βιωματική προσέγγιση της γνώσης καθώς και στη σύνδεση της ίδιας της γνώσης με την κοινωνική εμπειρία, μπορούμε να νομιμοποιήσουμε μια άλλη θεώρηση κοινωνικών πρακτικών, ιδιαίτερα σε προβλήματα κοινωνικής «δυσ-προσαρμοστίας». Η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης αποτελεί τον καταλύτη για την ποιότητα της κοινωνικής ένταξης των νεαρών ατόμων μέσα στο συνεχώς διαμορφούμενο κοινωνικό περιβάλλον, όπου μέσα σε αντιθετικές, πολλές φορές, παραμέτρους καλείται ο νέος άνθρωπος να υπάρξει και να δημιουργήσει.

Συνολικά, η Αγωγή Υγείας και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, ως μαθησιακές διαδικασίες, μπορούν να αποτελέσουν τη συνισταμένη μιας κοινής επιστημονικής προσέγγισης και γνωστικής βάσης. Η ανάπτυξη ικανοτήτων συνεργασίας και συνύπαρξης των νέων μεταξύ τους μέσα σε ένα υγιές φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, καθώς και η διαμόρφωση θετικών έξεων, στάσεων και αξιών μπορούν να είναι οι στόχοι μιας τέτοιας «χρυσής τομής». Πολύ περισσότερο, η ίδια η διεπιστημονική συγκρότηση των δύο αυτών σύγχρονων τάσεων της αγωγής μπορεί να παραλληλιστεί με τη διεπιστημονική σύνθεση κοινωνικών προβλημάτων όπως αυτό της νεανικής παραβατικότητας. Αυτή, ακριβώς, η διεπιστημονική κατανόηση των παραπάνω παραμέτρων μπορεί να αποτελέσει τη βασική προϋπόθεση για την αναζήτηση λύσεων στην αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας. Μία αναζήτηση που θα πρέπει να συνδυαστεί με την παιδαγωγική πράξη και να αναπτυχθεί πάνω στη βάση ψυχοπαιδαγωγικών μοντέλων. Ένα τέτοιο μοντέλο δύναται να είναι και η

διάχυση γνώσεων, υποδείξεων, μεθόδων και τεχνικών μέσα σε όλα τα μαθήματα του σχολικού προγράμματος, προκειμένου ο νέος άνθρωπος να προβληματιστεί και να εξοικειωθεί με έναν υγιεινό τρόπο ζωής (Δανασσής-Αφεντάκης, ό.π.).

Επίσης, η ίδια η εννοιολογική και ιδεολογική φυσιογνωμία των δύο αυτών σύγχρονων τάσεων της αγωγής συνιστά ένα πολυκλαδικό, αναλυτικό και πρακτικό πλαίσιο επαναπροσανατολισμού της Ιδρυματικής αγωγής. Η στρατηγική ενός τέτοιου πλαισίου μπορεί να στραφεί στην ανάπτυξη δράσεων *εγκληματοπροληπτικής* πολιτικής (Κουράκης, 1994 & Τσήτσουρα, 1997) στην τοπική κοινότητα και τη δικτύωση τοπικών και εθνικών μονάδων, συνυφασμένων με εκπαιδευτικές δομές, με απώτερο στόχο τη δημιουργία μιας κοινωνικής υποδομής για την αποτροπή του εγκλεισμού ανηλίκων που παρουσιάζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, με κύριο άξονα την *κοινωνική συμμετοχή* των νεαρών αυτών ατόμων (Ιωαννίδη, 1998-2000, σελ. 401).

Πρέπει, λοιπόν, να αναζητηθούν μέθοδοι και λύσεις σε ένα γενικότερο πλαίσιο υποστήριξης, το οποίο θα αναδεικνύει την τόνωση και την καλλιέργεια της προσωπικής ικανότητας σε συνδυασμό με την πρακτική σύνδεση στην κοινωνική ζωή, τόσο σε επίπεδο ομάδας συνομηλίκων όσο και σε επίπεδο ανοικτής κοινότητας. Πρόκειται, δηλαδή, για σύνδεση με τις τρέχουσες κοινωνικές, πολιτιστικές και οικονομικές δραστηριότητές της (Μόσχος, 1995, σελ. 137). Κατά την άποψή μας, λύσεις για μια αποτελεσματικότερη παιδεία σε θέματα υγείας και περιβάλλοντος μπορούν να αποτελέσουν διδακτικές παρεμβάσεις, τόσο μέσα στο σχολικό χώρο όσο και μέσα στο χώρο της ιδρυματικής διαβίωσης ανηλίκων, οι οποίες θα καταστούν παράλληλα οργανικό τμήμα της φυσιογνωμίας και της λειτουργίας των χώρων αυτών.

Τέτοιες παρεμβάσεις στόχο θα έχουν:

- τη *συλλογή* πληροφοριών και την ενημέρωση των νεαρών ατόμων σε θέματα υγείας και περιβάλλοντος,
- τη *γνώση* βασικών εννοιών σχετικών με το θέμα ως γνωστικών εργαλείων για την περαιτέρω κοινωνική τους ανάπτυξη,
- την *καλλιέργεια* ιδεών και την *ανάπτυξη* αντιλήψεων σε έννοιες, φαινόμενα και προβλήματα σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα, και
- την *επεξεργασία* πληροφοριών με αφορμή βιωματικές εμπειρίες.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, θεωρούμε ότι διαμορφώνονται προϋποθέσεις καίριας σημασίας για μια ουσιαστική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας. Η ψυχική, συναισθηματική και κοινωνική υποστήριξη ανηλίκων, που παρουσιάζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής ή έχουν χαρακτηριστεί ως «παραβάτες του νόμου» (Σπινέλλη, 1985), θα επιτυγχάνεται σε επίπεδο *πρόληψης, καθοδήγησης και συμβουλευτικής παρέμβασης*. Άλλωστε, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι οι «παραβατικοί» ανήλικοι διαφοροποιούνται έναντι του λοιπού πληθυσμού ως προς το μειωμένο σχετικά ενδιαφέρον τους απέναντι σε καθαρά κοινωνικοποιημένες αξίες, όπως η υπεύθυνη χρήση της ελευθερίας, η νομιμότητα και ο πολιτισμός ως έκφραση καλλιέργειας (Κουράκης, 1999, σελ. 175-177). Κατά συνέπεια, η ανάπτυξη μηχανισμών πληροφόρησης και στήριξης σε παράλληλη βάση, τόσο μέσα στην εκπαιδευτική κοινότητα όσο και μέσα στην ιδρυματική διαβίωση, δύναται να αποτελέσει το μοχλό για τη συγκρότηση και την εφαρμογή νέων εκπαιδευτικών διαδικασιών. Τέτοιες διαδικασίες θα αποσκοπούν στην *προαγωγή* της *σωματικής, ψυχικής, συναισθηματικής και κοινωνικής υγείας* νεαρών ατόμων.

Με βάση το παραπάνω σκεπτικό, πεποίθησή μας είναι ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας δεν μπορεί να διαχωριστεί από

την αναβάθμιση των σχολικών χώρων αλλά και των χώρων ιδρυματικής διαβίωσης -εφόσον η ιδρυματική διαβίωση καθίσταται από το νόμο απαραίτητη. Οι μονάδες ιδρυματικής διαβίωσης πρέπει να ακολουθήσουν μια πορεία συστηματικής ποιοτικής αναβάθμισης με το υπόλοιπο σχολικό σύστημα. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι η ιδρυματική μονάδα -όπως και η σχολική- καθίσταται το επίκεντρο της παιδαγωγικής παρέμβασης, με στόχο τη δυνατότητα πλήρους, στο βαθμό του δυνατού, ανάπτυξης των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων των νεαρών ατόμων. Βεβαίως, σε ένα τέτοιο σχέδιο δράσης απαραίτητη κρίνεται η δημιουργία εκπαιδευτικής υποδομής, η οποία θα ευνοεί την ανάπτυξη διδακτικού και εποπτικού υλικού, την ευαισθητοποίηση ανηλίκων και εκπαιδευτικών, την ψυχοκοινωνική υποστήριξη, την επιμόρφωση και την ενίσχυση του προσωπικού μέσα στα Ιδρύματα Αγωγής, καθώς και τη γενικότερη συμμετοχή των κοινωνικών φορέων.

Κάτι τέτοιο θα σημαίνει δυνατότητα επιλογής μέσω υποστήριξης, συμβουλής και δημιουργίας νέων ευκαιριών, ώστε να διευκολυνθούν τα άτομα, οι ομάδες και οι κοινότητες στην επιλογή ενός υγιεινού τρόπου ζωής, όπου καίριο ρόλο θα παίζει η διεύρυνση των επιλογών και των εναλλακτικών λύσεων (Woesler de Panafieu, σελ. 200-201). Ιδιαίτερα, ένα σημείο-κλειδί της εγκληματοπροληπτικής πολιτικής είναι η αξιοποίηση του δυναμικού και των πόρων των τοπικών κοινοτήτων μέσα από ένα σύνολο ευκαιριών, όπως:

- η ενίσχυση των ευκαιριών εκπαίδευσης στους νέους,
- η ανάληψη πρωτοβουλιών μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα,
- η οργάνωση προγραμμάτων σε συνεργασία με τα σχολεία,
- η δημιουργία ευκαιριών για επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση για νέους που εμπλέκονται με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης (Burns, 1995, σελ. 129-130).

Τέτοιες δραστηριότητες μπορούν να λειτουργήσουν ως μοντέλο παιδαγωγικών και διδακτικών πρακτικών με καίριο, ωστόσο, το χαρακτήρα της παρέμβασης στο γενικότερο πλαίσιο της εκπαιδευτικής και της σωφρονιστικής πολιτικής. Η αναγκαιότητα μιας τέτοιας εκπαίδευσης δεν μπορεί βεβαίως να επιβληθεί. Όμως, νομιμοποιείται ως κοινωνική ανάγκη μέσα από τις σύγχρονες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες. Επομένως, είναι σαφής η αναγκαιότητα της προτεραιότητας της *αγωγής* στα κοινωνικά δρώμενα, με απώτερο στόχο τη μετάδοση στον άνθρωπο θετικών διαθέσεων, αντιλήψεων, στάσεων και ενεργειών. Μια αναγκαιότητα που γίνεται πραγματικότητα μέσα από την παροχή ευκαιριών για τη δημιουργία παιδαγωγικών δομών και οργανωτικών αλλαγών, προκειμένου να αντιμετωπίσουμε δύσκολα κοινωνικά προβλήματα, τα οποία αναφύονται από την πολυπλοκότητα της ίδιας της κοινωνικής σύνθεσης. Μάλιστα, υψίστης σημασίας θα είναι η ίδια η παιδαγωγική αντίληψη και νοοτροπία που θα αναπτύσσεται για την κοινωνική (επαν)ένταξη των νέων, αντίληψη που σιγά-σιγά μπορεί να μεταφρασθεί πρακτικά στην κοινωνική πραγματικότητα.

Δίνοντας έμφαση στη λογική της συνειδητοποίησης της ταύτισης των ατομικών συμφερόντων με τις κοινωνικές σκοπιμότητες, μπορούμε να επιτύχουμε σε μεγάλο βαθμό τη «συνειδησιακή» κοινωνική ένταξη των νέων (Σαμουρίδου, 1995, σελ. 110). Μια τέτοια εκπαιδευτική και κοινωνική πρακτική θα έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην οικοδόμηση ενός συστήματος κοινωνικής μέριμνας για «νεαρά άτομα με ιδιαίτερες ανάγκες στη διαδικασία της κοινωνικής τους ένταξης» (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001, σελ. 306). Άλλωστε, η Εκπαίδευση, εάν λειτουργήσει ως ένα ακόμη εργαλείο κοινωνικού αποκλεισμού, θα συνεχίσει να παραμένει αναποτελεσματική, διότι θα στερείται τη δυναμική εκείνη που αποσκοπεί στη δημιουργία δυνατοτήτων κοινωνικής (επαν)ένταξης (Λάβδα, 1995, σελ. 127).

Τέλος, η εκπαίδευση για την υγεία και το περιβάλλον θεωρούμε ότι συνιστά μια σημαντική πολιτική για την ανάπτυξη της ατομικής ευθύνης ως προς αυτό που ονομάζουμε “ποιότητα ζωής” και κοινωνικής συνείδησης ως προς αυτό που αποκαλείται “βιώσιμη ανάπτυξη”. γεγονός άκρως σημαντικό για τη σωματική, την ψυχική και την κοινωνική ευεξία του σύγχρονου ανθρώπου. Κατά συνέπεια, η Εκπαίδευση για την Υγεία και το Περιβάλλον δύναται να είναι ένα μικρό αλλά σημαντικό μέρος του συνολικότερου μηχανισμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η οποία μπορεί και πρέπει να λειτουργήσει ως προληπτικός παράγοντας επίδρασης στην πολιτισμική εξέλιξη και την παραγωγική διαδικασία μιας κοινωνίας, προωθώντας, έτσι, την οικογενειακή και τη σχολική ένταξη και, κατά προέκταση, την κοινωνική αποδοχή μέσα από την άρση παραγόντων που ωθούν στην εγκληματογένεση, με κύριο γνώμονα την ανάπτυξη νέων ουμανιστικών αξιών (Πανούσης, 1988, σελ. 242).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αντεγκληματική Πολιτική. Είκοσι έξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της (1994). (Συντονισμός και επιμέλεια: Ν. Ε. Κουράκης). «Ποινικά», αρ. 42. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Αντεγκληματική Πολιτική και Δικαιώματα του Ανθρώπου (1997). Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. (Υπεύθυνη έκδοσης: Αγλαΐα Τσήτσουρα). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Burns, G. (1995). Μελλοντικές κατευθύνσεις και προοπτικές της NACRO στη Μ. Βρετανία. Στο ανθολόγιο: *Νεανική Παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη. Συγκριτική μελέτη για τις αναπτυσσόμενες πολιτικές στην Ελλάδα και στη Βρετανία* (σελ. 129-134). Αθήνα: «Άρσις», Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων.

Δανασσής-Αφεντάκης, Αντ. (1997). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. τ. Γ': Σύγχρονες τάσεις της αγωγής* (β' έκδοση). Αθήνα (αυτοέκδοση).

Ιωαννίδη, Β. (1998-2000). Αγωγή Υγείας και νεανική παραβατικότητα. Η αγωγή και η προαγωγή της υγείας ως μέσα πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας. *Παρουσία*, ΙΓ'-ΙΔ', 397-406.

Ιωαννίδη-Ψυχογιού, Β. (2001). *Ο θεσμός των Αναμορφωτικών Καταστημάτων /Ίδρυμάτων Αγωγής. Παιδαγωγική θεμελίωση και πράξη*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα. (Διδακτορική διατριβή. Τομέας Παιδαγωγικής, Τμήμα Φ.Π.Ψ., Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα).

Καρακατσάνης, Γ.Θ. (1989). *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία και κοινωνιολογία του Σχολείου*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Κουράκης, Ν.Ε. (1991). *Εγκληματολογικοί Ορίζοντες. Β': Ειδικά εγκληματολογικά θέματα* (Με τη συνεργασία της Α. Τρωιάνου-Λουλά). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Κουράκης, Ν.Ε. (1999). *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Λάβδα, Μ. (1995). Ο ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων στη σωφρονιστική και μετασωφρονιστική μέριμνα. Στο ανθολόγιο: *Νεανική Παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη. Συγκριτική μελέτη για τις αναπτυσσόμενες πολιτικές στην Ελλάδα και στη Βρετανία* (σελ. 125-128). Αθήνα: «Άρσις», Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων.

Μόσχος, Γ. (1995). Νέες προοπτικές για την κοινωνική υποστήριξη περιθωριοποιημένων

νέων στην Ελλάδα. Αποκεντρωμένες δράσεις σε συνεργασία με την τοπική κοινότητα. Στο ανθολόγιο: *Νεανική Παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη. Συγκριτική μελέτη για τις αναπτυσσόμενες πολιτικές στην Ελλάδα και στη Βρετανία* (σελ. 135-141). Αθήνα: «Άρσις», Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων.

Πανούσης, Γ.Α. (1988). *Το ζητούμενο στην εγκληματολογία. «Η εκπαίδευση των κρατουμένων*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Σαμουρίδου, Κ. (1995). Σύγχρονη θεώρηση του ρόλου των Ε.Π.Α. Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης. Στο ανθολόγιο: *Νεανική Παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη. Συγκριτική μελέτη για τις αναπτυσσόμενες πολιτικές στην Ελλάδα και στη Βρετανία* (σελ. 101-113). Αθήνα: «Άρσις», Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων.

Σπινέλλη, Κ. Δ. (1985). Ο ανήλικος παραβάτης του νόμου. *Δελτίο Εγκληματολογικής Ενημέρωσης*, Α', τχ. 1, 5-7.

Φαρσεδάκης, Ι. Ι. (1985). *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Φλογαΐτη, Ε. (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα.

Weare, K. & Gray, G. (2000). *Η προαγωγή της ψυχικής και συναισθηματικής υγείας στο σχολείο. Εγχειρίδιο για Εκπαιδευτικούς* (επιμέλεια: Κ. Σώκου). Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα.

Woesler de Panafieu, C., (χ.χ.) Νέες έννοιες στον τομέα της Αγωγής Υγείας. Στο ανθολόγιο: *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Αγωγής Υγείας. Στόχοι – Περιεχόμενο – Μέθοδοι* (σελ. 198-203). Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, Υπουργείο Νέας Γενιάς και Αθλητισμού.